

ČEBURAŠKOS IŠPAŽINTIS

Balsai, idėjos autoriai Adomas Zubė ir Elžbieta Radušytė
Scenarijaus autorė Salvija Stončiūtė
Interviu autoriai Gabija Kavaliauskaitė ir Elžbieta Radušytė
Garso montažo režisierius Adomas Zubė
Yra racijos, 2017 11 19

SINOPSIS

Du jauni žmonės, **Adomas** ir **Elžbieta**, gimę nepriklausomoje Lietuvoje, reflektuoja savo ir savo šeimos patirtį istoriniame kontekste. Ką jiems reiškia sovietmetis? Kiek sovietinio mentaliteto, mąstymo klišių likę jaunų žmonių galvose? Kodėl jie, praktiškai nemokėdami rusų kalbos, keikiasi būtent rusiškai ir ką tai sako apie gyvenimą post-sovietinėje Lietuvoje?

Į šiuos klausimus jiems padeda atsakyti istorikas **Vasilijus Safronovas**, primenantis, kad tokia būseną, kai tenka pasirinkti, kuo esi, vakariečiu ar išnykusios valstybės piliečiu, istorijoje kartojosi ne kartą; sociolingvistė **Aurytė Čekuolytė**, paaiškinanti, jog kalbiniai įpročiai dažnai yra likę iš ankstesnių laikų ir nebyliai indikuojantys gyvenimą sovietiniais rudimentais, ir psichologė **Eglė Mažulytė**, tyrusi jaunų žmonių, kurių šeimose būta sovietinių represijų pažeistų asmenų, psichologinį atsparumą, kelianti kontraversišką teiginį, jog tokie žmonės – psichologiškai stipresni už tuos, kurie tokių represijų šeimoje nepatyrė.

Podkasto vedėjai čia tampa esminiais pasakojimo dalyviais, dalindamiesi intymiomis ir drąsiai atviromis patirtimis, jie lyg suplėšo nematomą membraną tarp kalbančiojo ir klausančiojo. Tačiau nuoširdų ryšį nuolat pertraukia tinkamos bangos ieškantis radijo imtuvas, lyg autoironiškai primenantis nepajudinamą barjerą liekantį iki klausytojo ir kartu metaforiškai iliustruojantis esminį laidos klausimą: kurį tapatybės dažnį rinktis ir kaip pagauti saviškį?

Tai pasakojimas apie sovietmetį šiuolaikiniame žmoguje, apie savojo lietuviško mentaliteto paieškas šiandien, praėjus 27-eriems nepriklausomos Lietuvos metams, apie būvį, kai nesijauti esąs nei vakarietis, nei rytietis, kai negali nuoširdžiai priklausyti nei vienai, nei kitai pusei.

PROLOGAS

Zyzia radijo imtuvas.

VASILIJUS SAFRONOVAS: Atmintis visų pirma nėra dalykas, kurį būtų galima priskirti kolektyvui.

Zyzia radijo imtuvas.

VASILIJUS SAFRONOVAS: Atmintį turi žmogus, kaip žinia, tai yra žmogaus gebėjimas kažką tai įsiminti, išlaikyti ir paskui atgaminti kažkokią informaciją.

Zyzia radijo imtuvas.

Žmonės, ypač prisimindami tam tikrus įvykius, dažnai tai daro labai panašiu būdu, nes, tarkim, yra turėję panašią patirtį praeityje. Sakykim, jeigu tam tikri žmonės, kurie iki tol visiškai nebuvo pažįstami, bet visi staiga atsiduria tremtyje Sibire, tai jie visi, po to grįžę iš tos tremties, funkcionuoja kaip tam tikra atsiminimų bendruomenė, nes jie turi bendrus atsiminimus. Juos riša tai, kad jie kartu praleido tam tikrą laiką Sibire. Taigi tai mes galime pavadinti kultūrine atmintim, komunikacine atmintim, kolektyvine atmintim, yra daugybė terminų.

Zyzia radijo imtuvas. Zyzimas nutrūksta.

ADOMAS: Kažkur girdėjau (neturiu nei šaltinio nei ko), kad žmogus būtų tobulas, jei turėtų bendrąją pasąmoninę atmintį – ta prasme, kad jis atsimintų ir žinoti visą išmintį, kurią sumastė žmoniją per visą gyvavimo laiką. Ta pagrindinė žmogaus silpnybė, ir neleidžianti jam būti tobulu, ir yra tos atminties neturėjimas.

Niekada nebūsi objektyvus savo istorijos atžvilgiu. Tai per intymus tyrimo objektas, tu per artimai su juo susijęs. Ką man reiškia žinoti savo istoriją?

Pauzė.

ELŽBIETA: Realiatyvumas – tai naujas žodis mano žodyne. Čia ir galiu jį panaudoti, nes man istorija tuo ir baisiai įdomi - kad ji neturi vieno teisingo atsakymo, taip, yra faktai, bet visa kita jau yra perfiltruota per žmogų, taigi daugelio istorinių tiesų mes negalime vertinti vienareikšmiškai, nes visur įsijungia žmogiškumo faktorius.

ADOMAS: Kontraversiškas ir nevienareikšmiškass tyrimas, kuriuo nesinori tikėti. Kontraversiškas ir nevienareikšmis tyrimas, kuriuo nesinori tikėti. Kontraversiškas ir nevienareikšmis tyrimas, kuriuo nesinori tikėti.

VASILIJUS SAFRONOVAS: šiais laikais vyksta lygiai tie patys procesai.

AURYTĖ ČEKUOLYTĖ: mūsų švietimo sistema yra nulemta to homohomohomo sovieticus.

ELŽBIETA: Taip taip taip, taigi taigi viskas priklauso nuo to, kaip visa tai yra pateikiama. Taip, taigi viskas priklauso nuo to, kaip visa tai yra pateikiama.

ADOMAS: Todėl tokia hipotezė, kad žmogus turi savo kartos atmintį tiesiog yra neįtikima. Todėl tokia hipotezė, kad žmogus turi savo kartos atmintį tiesiog yra neįtikima. Todėl tokia hipotezė, kad žmogus turi savo kartos atmintį tiesiog yra neįtikima neįtikima tikitikima.

ADOMAS: What the fuck nieko nebesuprantu.

Pauzė.

ADOMAS: Sveiki, aš esu Adomas Zubė ir čia „Yra racijos“.

ELŽBIETA: Aš esu Elžbieta Radušytė ir čia „Yra racijos“.

ADOMAS: Labas, Elžbieta.

ELŽBIETA: Labas.

Zyzia radijo imtuvas, fone Maurice Ravel - Pavane for Dead Princess tema.

VEIKSMAS

Pasigirsta ūžimas.

ELŽBIETA: Įdomu tai, kad tas filmas “A moon of Nickel and Ice” , pastatytas vakariečio, turi atspindėti visai kitokius dalykus, negu tai, ką jame pamačiau aš. Norilsko miestas prancūzui ar

šveicarui yra totali egzotika; turbūt todėl, kad žmonės ten kaip įšaldyti, nepaisant to, kad turi smartphonus ar klauso repo. Ir ne tik Norilsko miestas, o ir visas sovietinis palikimas, Lenino aikštės ir paminklai, sovietiniai daugiabučiai, gatvės, apskritai, skurdas, visas sovietizmas, man atrodo.

O aš kai išėjau iš kino salės, supratau, kad egzotikos, kaip tokios (nu tik pati vietovė egzotiška - amžinas įšalas, beveik neįmanomos fizinės sąlygos gyventi), šitų Norilsko miesto žmonių gyvenimuose, jų kasdienybėje, man visiškai nėra. Įdomiausia tai, kad viskas taip pažįstama ir netgi miela (*ūžimas nutyla*). Ilgesingos rusiškos dainos (*tyliai pasigirsta rusiška daina*) apgriuvę ir baisūs pastatai, aptrupėjusios sienos, metaliniai dubenėliai, seneliai kemšantys kiaušinieneę, tai taip neestetiška, kad turėtų atstumti, bet kažkodėl taip artima. Bet kodėl, aš pati net nežinau. (*rusiška daina nutyla*) Aš net negyvenu ir niekada negyvenau tokiam daugiabuty, o tokių baisių dubenėlių pas mus seniai nebėra, viskas made in ikea.

Tai va, nesu buvusi Rusijoje, bet toks jausmas, kad jei dabar mane įkištų kad ir į tą patį Norilską, kur niekas nuo sovietinių laikų smarkiai nepasikeitė, man nebūtų jokio kultūrinio šoko ir aš visai žinočiau kaip elgtis. Kažkaip sąmoningai. Dar kai kalbą daugiau mažiau suprantu - nu pogadi, rugpienių kaimas, vaikystėj žiūrėdavau, turbūt dėl to. Tada atrodo, kad tiek daug blogybių atnešė tarybų sąjunga, taip sutraumavo mūsų žmones, suprimityvino, suniveliavo, trėmė, žudė, o aš dabar sėdžiu, klausau sovietinių filmų garso takelių ir kone jaučiu nostalgiją tam, ko niekada niekada nepatyrčiau.

Zyžia radijas. Tyla.

ADOMAS: Mano tėtis bijo oro uostų. Visada prieš kelionę ima žiauriai jaudintis, visaip parintis, stroint ir rékt ant visų. Apskritai, bijo keliauti. Dar jis sako, kad yra homo sovieticus, lyg tai būtų koks pateisinimas bet kam, ką jis daro ne taip, kitaip ar senamadiškai ar durnai sovietišškai. Atseit, aš galiu būti homofobiškas ar ksenofobiškas, sakyti, kaltinti dėl to, kad tave apvogė, aiškinti, kad vyras turi priešintis ir pan., nes aš homo sovieticus - ir nieko čia nepadarysi.

Aš oro uostų nebijau, keliauti irgi nebijau, nesu homofobiškas, ksenofobiškas, nekaltinu aukos dėl išprievartavimo, bet, pavyzdžiui, jei pamatau kokį juodaodį Klaipėdoje - instinktyviai išsigastu. Suprantu, kaip baisiai čia skamba, bet kitur ne, tik čia, Klaipėdoj. Sąmoningai suprantu, kad toks mano instinktas, įsitempimas niekaip nesusijęs nei su mano patirtimi, nei tas žmogus yra kaltas dėl to, aš sąmoningai suvokiu, kad asmuo einantis priešais yra galimai daug intelektualėnis ar

išmintingesnis už mane, aš palaikau Obama, palaikau Marthino Liuterio Kingo idėjas, bet instinktas yra.

Aš prisibijau žmonių, niekada neužkalbinu šalia sėdinčio lėktuvo keleivio, beveik niekada nesisveikinu su autobuso vairuotoju, nenusišypsau automobilio vairuotojui, praleidžiančiam per perėją, man vis dar kažkiek svarbu, ką apie mane pagalvos kiti. „Niekuo netikėk, niekas neapgaus“ man skamba kaip visiška nesąmonė, bet elgiuosi lygiai taip. Sąmonė žengia pirmiau nei instinktas, instinktas likęs kaip mušto šuns. Kaip muštos kalės šuniuko.

Aš keikiuosi daugiau rusiškai nei angliškai, bet iš rusų kalbos ir temoku tik „zdrastvitie“ ar „ja nipanimaju paruski“. Lenino prospektas ar Stalino gatvė man skamba kaip visiškas egzotika, bet man vis dar atrodo normalu nemokėti, kai eini į pažįstamo spektaklį ar prašyti „biški pafotkinti“ draugo, kuris iš to gyvena. Nors, kita vertus, vien tai, kad keliu šitą klausimą reiškia, kad man tai neatrodo *visiškai* normalu.

Vis galvojau, kiek kartų turi praeiti, kiek žmonių turi mirti ir ar užteks jau mano vaikų kartos, ar reiks laukti ir anūkų kartos, kol tapsim pilnai tokie laisvi ir atviri, kaip „vakariečiai“. Dažnai sakom, kad turi mirti mūsų senelių karta ir tada jau nebebus tų davatkų ir sovietinių nesąmonių, bet juk mes lygiai tokie patys, kiek mumyse slepiasi to netikrumo, užgniaužtos pagiežos ir nemeilės aplinkai.

Aš, žinoma, galiu mąstyti kitaip, galiu sveikintis su praeiviais ir šypsotis. Bet tai yra per sunku. Per sunku pasitikėti žmonėmis, kai tave prie pat namų apiplėšia, kas kad kartą per 17 gyvenimo toje pačioje vietoje metų. Aš susiduriu su siaubingu plačiosios visuomenės spaudimu nesikeisti, nieko nekeisti, nejudėti į priekį, nesišypsoti, netikėti žmonėmis, nepasitikėti ir tik nepaklausti nieko. Po metų, mėnesio, savaitės, dienos imi ir pasiduodi. O ką tada daryti? Kaip keičiasi visuomenė? Kas jeigu ne aš ją keičia? Kam ją keisti?

Norėjau dedikuoti šitą epizodą tėčiui, maždaug, „pažiūrėk, koks tu sovietinis iš viso“, bet supratau, kad giliai giliai ir aš toks pat sovietinis, bet galiu kažką dėl to padaryti, todėl epizodą nusprendžiau ir tikriausiai turiu dedikuoti sau.

AURYTĖ ČEKUOLYTĖ: Kalbiniai įpročiai arba, sakykim, jei dabar konkrečiai kalbame apie tą sovietinį palikimą, kas yra ryškiausia konkrečiai jaunimo kalboje, yra išlikę keiksmazodžiai. Ar tai yra kažkiek susiję su mentalitetu? Nedrįsčiau taip sakyti,

bet jų gyvastį lėmė tai, jog aplink juos yra sukurtas labai ryškus tabu, kuris palaiko šių žodžių naudojimą iki šiol. Ir dėl ko jaunimas ir iki šiol juos vartoja.

Keiksmazodis – tai yra žodis, kuris pažeidžia kažkokį mūsų visuomenėje esantį tabu. Kas galėtų būti savotiškas tabu? Seksualiniai santykiai, išmatos ar kažkas tokio panašaus. Žodžiai, kurie pažeidžia šias visuomenės normas ir tampa keiksmazodžiais. Tačiau rusiški keiksmazodžiai patys iš savęs yra tapę tabu. Šiuolaikinis jaunimas tokio keiksmazodžio kaip „nachui“ reikšmę, ypač kas geriau moka rusų kalbą, gali atsekti, ką šis žodis reiškia. Bet, sakykime, žodis „blet“, mano atveju, klausiant mokinių, niekas nežinojo, kokio šito žodžio tiesioginė reikšmė. Tiesioginė reikšmė, jei neklystu, yra kekšė, tik dar reikėtų man pasitikslinti. Mokiniai šių žodžių reikšmės nežino, bet ką jie žino, tai žino, jog negalima jų vartoti. Galima sakyti, jog jie patys savyje ir reiškia keiksmazodžius. Ir kadangi aplink juos yra sukurta didžiulė tabu aura, jų gyvastis ir yra palaikoma.

ELŽBIETA: Keiksmazodžiai mano gyvenime užima nemažą vietą. Taip, man patinka tai, kad jie tokie kaip uždrausti vaisiai – neleistini, šokiruojantys, demonstruojantys mano įžulumą ir neprisitaikymą prie likusio korektiško pasaulio, dėl to turbūt juos ir vartuju... Bet abiausiai kas man patinka tai kitų žmonių reakcija, turbūt labiausiai draugų, ne suaugusiųjų, nes aš dar negaliu sau leisti nusikeikti prie suaugusio, dar manyje pakanka korektiškumo. Tai va, o draugų, ypač tokių gerų, kuriems tas keiksmazodis dar toks labai big deal, tai aš kai pasakau, iš serijos „žiūrėkit, man nėra jokių tabu, o jums blet yra“. Tada man sako „ša, baik keiktis“.

Bet įdomu yra tai, kad aš labai jautriai reaguuju į mažų vaikų keikimąsi. Kaip man baisu, kai maži vaikai keikiasi, aš kaip motina tada noriu juos pasisodinti ir išdrožti ilgiausią moralą apie tai, kaip tai yra blogai, kaip jį kaip žmogų suteršia, kaip suteršia jo įvaizdį, kaip suprimityvina ir kaip to reikia vengti, „išsiplauk dabar burną“. Bet kaip tai nesiriša ir kaip veidmainiška.

ADOMAS: Man keiksmazodis niekada nebuvo kietumo ar jėgos išraiška. Man tai visiškai natūralus, pašamoninis būdas išreikšti emociją. Nieko daugiau, jokie sakralumo tame nematau. Bet galbūt dabar tai jau tapo įpročiu. Svarstau, kad kai ėmiau keiktis, tai buvo todėl, kad ilgą laiką buvau tarp man autoritetingų žmonių, kurie daug keikėsi. Prie jų nesikeikdavau, bet kitur – taip. Galbūt taip nutiko, kad nesiedamas keiksmazodžiu su kietumu, visgi susiejau tai natūraliai, net apie tai nemąstydamas.

EGLĖ MAŽULYTĖ: Ką aš tyrinėju yra tai, ar mūsų karta kurie patys tiesiogiai nepatyrė sovietinių represijų, ką galėjo išgyventi mūsų tėvai arba seneliai, ar mes turime kažkokių psichologinių pasėkmių dėl to. Ir, nepaisant to, kad patys to asmeniškai neišgyvenome, ar gali būti taip, kad tai veikia mūsų savijautą, gerovę psichologinę. Yra įdomu, kad moksliniai tyrimai, prasidėję nuo psichologų praktikos (psichologai praktikai ėmė pastebėti, kad yra tų atgarsių: žmogus pats tiesiogiai kažkokio traumavimo nepatyrė, bet kažkodėl su sunkumais susiduria), kai ėmė tuos sunkumus tyrinėti, paaiškėjo, kad visa tai susiję su tėvų patirtimi, senelių patirtimi – būtent traumine. Ypatingai sunkus traumavimas, holokaustas ar sovietinės politinės represijos, kas ypač mūsų šalies gyventojams aktualu, labai stipriai paveikia žmogaus psichiką ir šeimą visą, vėliau gali būti perduodama ir iš kartos į kartą.

Lietuvos tyrimai parodė, kad tikrai tie žmonės kurie išgyveno sovietines represijas, patys išgyvenusieji, net ir praėjus daugybei metų, ir dabar, gyvendami nepriklausomoje Lietuvoje, turi psichologinių sunkumų, susijusių su savo traumine patirtimi, jų vaikai, irgi tam tikrus dalykus sieja su tėvų patirtimi.

Kai aš pradėjau tyrinėti, man buvo įdomu pasižiūrėti, ar tikrai mūsų karta, yra stipriai paveikta skaudžių psichologinių išgyvenimų. Įdomu tai, kad kai žiūrime ne pavienes klinikinės imtis, bet jei žiūrime Lietuvos populiaciją, tai nėra taip, kad jeigu šeimoje turi tokios patirties, turėsi psichologinių sunkumų. Atvirkščiai, mūsų tyrimai rodo, kad tokie žmonės yra net psichologiškai atsparesni, turi tam tikros stiprybės, kurios galbūt ir semiasi iš savo šeimos istorijos. Mane labiausiai ir žavi būtent tai, kad tokios šeimos yra ypač stiprios.

ADOMAS: Galbūt patirtis, kurią įgijo tėvai, seneliai, proseneliai, išgyvendami sudėtingas traumas, ugdė juos kaip žmones. Vėliau – labiau subrendę, užaugę emociškai jie kūrė šeimas, kuriose pasitelkė brandžius auklėjimo principus ir iš jų užaugo brandūs žmonės. Brandžių tėvų, brandūs vaikai? Gal ta stiprybė viduj – tėra branda. Bet negi ta branda ateina tik su sovietinių represijų sukeltomis traumomis. Kodėl auginanti patirtis yra tik ši? Ir ar apskritai – galbūt sovietinė patirtis – tiesiog trauminė patirtis. What the fuck, nieko nebesuprantu.

ELŽBIETA: Ar gali būti taip, kad kuo žmogus įgauna daugiau patirties, pažinčių, proto, tuo labiau jo susireikšminimas menkėja, nes jis pamato save kitų žmonių kontekste. Kažkaip aš dabar panašiai jaučiuosi, nes lygindama savo patirtis su kitų, matau, kokios jos dar mažos. Man per daug sunku suvokti, ką patyrė mano seneliai, ką reiškia paklusti akivaizdžiai kvailai santvarkai, ką reiškia patirti tokią tiesioginę ir masinę prievartą.

Pauzė.

EGLĖ MAŽULYTĖ: Žmonės, nepaisant skaudžiausių išvyvenimų, nes tai, ką patyrė mūsų seneliai, tremtį, įkalinimus, kankinimus ir panašiai, yra labai sudėtingas traumavimas, išgyveno, sugebėjo prisitaikyti, kurti šeimą, tą šeimą sėkmingai kurti, apsaugoti savo vaikus, perduoti stiprybes, vertybes savo vaikams. Ir šai tokių istorinių traumų paliestų šeimų palikuonys turi stirpybę viduj, kuria gali remtis ir panaudoti savo gyvenime.

ELŽBIETA: Išklausiu šitą teiginį ir jis man pasirodė labai keistas, toks *mind blow*, ir gerai pagalvojus, ar galima su juo sutikti? Kaip ir norėčiau, nes labai fainiai galvot, jog esi psichologiškai stipresnis ir atsparesnis ne dėl sunkaus darbo su savimi, kaip dažniausiai būna, bet būtent dėl kažkieno kito įtakos, šiuo atveju senelių. Tačiau vienoks ar kitoks traumavimas, jis juk negali apsieiti be pasekmių. Mano senelius, prosenelius prievartavo, kaip tai gali išeiti į gerą? Potrauminis streso sutrikimas, juk jis realiai egzistuoja, tai tos patirtys vienaip ar kitaip persekioja žmogų visą gyvenimą, per sapnus, per garsus (sako, kad žmonėms, grįžusiems iš karo net iššaunančio šampano butelio garsas sukelia panikos priepuolius)... Taigi, jeigu mes, nors patys to nepatyrė, gyvename su žmogumi, kuris yra stipriai sutraumuotas, kuriam kiekviena situacija, kažkoku būdu primenanti tą trauminę patirtį, sukelia baisesius pojūčius, tai ar mes galime dėl to būti psichologiškai atsparesni?

EGLĖ MAŽULYTĖ: Mes darėm labai plačią apklausą Lietuvoje, stengėmės apklausti taip, kad mūsų tyrimo imtis atitktų Lietuvos gyventojų sudėtį, iš tikrųjų labai kruopščiai surinkome tyrimo imtį, kurią naudočiau savo disertacijoje. Klausėme žmonių, ar jų šeimos nariai yra patyrė sovietines represijas. Kiekvieno iš jų ir klausėme, ar jų šeimoje buvo politinis kalinys, politinis tremtinys ar kažkaip kitaip nukentėjo nuo sovietinių politinių represijų. Stengėmės kuo labiau sužinoti, ką žmogus žino apie savo istoriją. Dar klausėme kitų panašių dalykų, kurie, ankstesni tyrimai rodė, galėjo būti svarbūs. Tie asmenys, kurie šeimoje turi sovietinių politinių traumų patirties, jų psichologinė gerovė yra šiek tiek geresnė, jie yra psichologiškai atsparesni, viltingiau į ateitį žiūri...

ELŽBIETA: Žinojimas iš tiesų padeda, jei senelis ar močiutė sugeba konstruktyviai vertinti savo trauminės patirtis, nebijo kalbėti apie jas, dalintis, analizuoti, jiems ir patiems lengviau su potrauminiu stresu susidoroti. Bet juk tam reikia labai didelio išvystyto emocinio intelekto: suvokti savo jausmus, gebėti kreipti į juos dėmesį. Ar daugeliu sovietmetį pergyvenusių žmonių gali tai padaryti? Visa to laikmečio išgyvenimo strategija visiškai priešinga tam: kaip tik nerodyti jausmų, pamiršti, nutylėti, nuneigti.

ADOMAS: Tapatinimasis su šeimos istorija gali vesti į negebėjimą kurti savos istorijos. Prisirišimas prie tėvų istorijos gali kelti žmoguje nacionalistinius jausmus. Kiek pasididžiavimo ir tapatinimosi yra per daug? Ir ar visada gali nuoširdžiai tapatintis su savo istorija? Ką daryti jei tavo senelis, pavyzdžiui, buvo KGB agentas arba stalčiuje dar laiko partinį bilietą?

EGLĖ MAŽULYTĖ: Tada bandėm pažiūrėti, koks galėtų būti tas mechanizmas. Mūsų tyrimas parodė, kad vienas svarbiausių apsauginių veiksnių būtų pačio asmens tapatinimasis su savo šeimos istorija, kiek pats žmogus nori sužinoti apie savo šeimos istoriją, kiek jis nori papasakoti kitiems apie tai, kiek linkęs dalintis, kiek tam žmogui yra svarbu šeimos istorija suvokiant save.

Jeigu šeimoje kalbama su pasididžiavimu, su tokia stiprybe, sakant, kad „va, mes ištvėrėm, išgyvenom“, atrodo logiška labai, kad tai stiprina tapatinimasi su savo šeimos istorija. Bet netgi svarbesnis dalykas yra liūdesio raiška pasakojimuose, kas stebina iš tikrųjų, kodėl pokalbiuose šeimoje, pokalbiuose apie istorinę patirtį yra svarbus tas liūdesys. Atrodo, kaip tik jei daug liūdesio, sunku klausytis tų istorijų ar panašiai. Bet pasirodo, kad liūdesio priėmimas iš istorijų, ar tai, kiek šeimos nariai gali atskleisti liūdesio rodo, kaip jie yra susitvarkę su tais išgyvenimais, kad jie gali tame išbūti, skaudžiose istorijose, ir, matyt, tada, kai girdime ir išgirstame, galime suprasti tą liūdesį, išgyventi, labiau sukuria mums tą biografinį naratyvą, mokslininkai naudoja kartais tokį žodį.

ELŽBIETA: Taip, didžiutis tai yra viena. Iš tiesų, aš irgi labai didžiuojuosi savo seneliais, proseneliais, kurie tuos baisius dalykus pergyveno, jau vien dėl to, kad neįsivaizduoju, kaip galima vien žmogiškaisiais resursais pergyventi tokius dalykus: šaltį, fizinę prievartą, didžiulio masto

psichologinį smurtą. Tai, kad jie nepalūžo, man yra neįtikėtina ir tas didžiavimasis savo šeima, savo protėvių stiprybė man galbūt tikrai suteikia pranašumą prieš kitus, kurie savo šeimoje to neturi.

Tačiau jei trauma negali praėti be pasekmių ištiesoms būsimoms kartoms, jei tai sutrikdo pačių patyrusių žmonių psichologinę sveikatą, jei žmonės negeba ir nemato prasmės gydytis, jei nesugeba su visu tuo dorotis, ar galima teigti, kad vien gebėjimo geriau išverti tolimesnius gyvenimo iššūkius nusako tų žmonių didesnę atsparumą psichologinį? Ir kas iš to atsparumo, jei tu vis tiek esi taip smarkiai sužeistas?

ADOMAS: Gerai, pasididžiavimas yra reikalingas, bet kas iš to pasididžiavimo? Tu didžiuojiesi, kalbi ir kas iš to? Pavyzdžiui, galima gal didžiutis tuo, kad tavo senelius ištrėmė, nes jie buvo intelektualai, o mano neištrėmė, nes pritrūko vieno aro.

EGLĖ MAŽULYTĖ: Pavyzdžiui, jeigu mano seneliai išgyveno tremtį, tai gal man lengviau bus išlaikyti egzaminą.

Pauzė.

MAŽULYTĖ: Pavyzdžiui, jeigu mano seneliai išgyveno tremtį, tai gal man lengviau bus išlaikyti egzaminą.

Pauzė.

ADOMAS: Ar iš tiesų šitaip mes suprantam istorinę patirtį? Kaip kažką ką galima lyginti, nuspręsti, kuri skaudesnė, o kuri ne tokia skaudi? Ar įmanoma lyginti žmones? Ne tyrimo kontekste, ne balsavimo būdelėj, ne teisme, o iš tiesų, gyvenime, realybėje. Ar galima lyginti žmones?

Zyžia radijo imtuvas.

AURYTĖ ČEKUOLYTĖ: mūsų švietimo sistema yra nulemta homo sovieticus, arba galbūt dauguma mokytojų, dėstytojų yra ta karta iš to homo sovieticus.

Pauzė.

AURYTĖ ČEKUOLYTĖ: Na, sakykime, yra ir tam tikra hierarchinė situacija. Tarkime, mokytojai stovi prieš klasę, stovi prie lentos, o mokiniai sėdi. Žiūrint ir iš šitos pusės automatiškai atrodo, jog mokytojai turi daugiau valdžios. Ir, kas be ko, jei mokytoja paklaustų kažko kad ir apie antrąjį pasaulinį karą, tai, vis dėlto, yra toks klausimas, kurį mes išmokome mokykloje ir kitas dalykas tas, kad mūsų ta švietimo sistema ir paremta

tuo, kad tu uždudi klausimą ir lauki vieno teisingo atsakymo. Arba tu atsakymą žinai, arba ne. Ir galbūt tokių diskusijų ir nebūna dažnai. Kalbant apie literatūrą, pavyzdžiui, na, tai galioja ne tik mokytojams, bet ir universitetų dėstytojams, aš kartais matau iš mokytojų ir dėstytojų elgesio, jog jie tikisi tam tikro atsakymo ir tarkime mokytojas/studentas atsako ir jei tai buvo ne tas atsakymas, kurį mokytojas norėjo išgirsti, tai bus jo kažkaip užklausta ar kažkaip nuduota, kad jis tikisi kito atsakymo. Ir tai yra labai akivaizdu.

ADOMAS: Visi žino kad mūsų švietimo sistema yra supuvusi ir neveikianti. Kai bandom ieškoti to priežasčių, dažniausias atsakymas kurį girdžiu yra sovietinis palikimas. Ir mes patys žinom, kad šita sistema yra visiškai pasenus, ir patys dažniausiai kaltinam sovietizmą, maždaug, čia vis dar ruošia darbininkus faktoriams, o ne mokina žmones. Ir kas pasakys kad tai netiesa?.. niekas. ar bent aš negaliu tam paprieštarauti. bet šitas negalėjimas yra toks žiaurus, nes atrodo kad soveitizmas yra vienintėlė galima priežastis ir vienintėlis teisingas atsakymas. bet gi niekada nėra vieno teisingo atsakymo. Ta frazė; ai tai čia sovietinis palikimas, uždaro bet kokią tolimesnę diskusiją. Na ir kas, kad sovietinis palikimas? Ir ką tas sovietinis palikimas? bet aš gi ne sovietinis? ar sovietinis?

Zyzia radijo imtuvas.

ADOMAS. Visai neseniai plaukiau į Švediją. (*pasigirsta laivo garso signalo melodija*) Į priekį plaukiau laivu, kuris buvo pritaikytas švedams, jis turėjo didžiulius langus, didžiulį Grand Buffet, kuriame galėjai valgyti ką nori ir kiek nori ir žiūrėti visą vakarą į jūrą pro didelius didelius langus, kajutė irgi buvo su langu (*juokiasi*). Iš ryto plaukėm pro salas, tai ten irgi atsisėdę sėdėjom kokias tris valandas, nes žiūrėjom į Švedijos, į salų grožį.

O atgal, į Klaipėdą, plaukėm su lietuvišku keltu (*lempos zyzimas*). Aš suprantu, kad jis labiau pritaikytas vilkikų vairuotojams, bet laivo restorane langai buvo tokio dydžio kaip švediško laivo kajutėj, kiti keleiveiviai visą vakarą stiklinėm nešėsi degtinę ir apskritai jo aplinka labai labai spaudė. Kažkaip tada man buvo didelis kultūrinis šokas, kai įlipau į lietuvišką laivą, buvau jau užmiršęs, koks tas mūsų mentalitetas, labai nenorėjau tapatintis. Tuo metu kažkaip labiau norėjau tapatintis su švedais, negu su lietuviais, kuriais plaukiau tuo pačiu laivu.

ELŽBIETA: Tai galbūt neverta taip labai ir rūpintis, jei tie procesai vyksta taip lėtai, o buvimas toje praeinamojo stadijoje nėra taip jau ir blogai – matosi abi pusės. Galbūt šitą unikalų būvį galima kažkaip labai teigiamai išnaudoti.

Zyžia radijo imtuvas, fone Maurice Ravel - Pavane for Dead Princess tema.

EPILOGAS

ADOMAS: Tada aš nenorėjau plaukti vienu laivu su kitais lietuviais ir, ko gero, jūs irgi dažnai to nenorit. Aš nežinau, ar aš sovietinis, ar ne sovietinis, iš tikrųjų nežinau. Ir kol kas negaliu plaukti nei su švedais, nei su lietuviais, nei su anglais ar amerikiečiais. Kartais man atrodo, kad aš pirmas žmogus išgyvenantis tokius klausimus ir vienintėlis taip mąstantis. Gal taip ir nėra?

Pauzė.

VASILIJUS SAFRONOVAS: Mes turime Klaipėdos krašte prieš Antrąjį Pasaulinį karą specifinę gyventojų grupę - Prūsijos lietuvius, tuos, kuriuos mes dabar esam įpratę vadinti lietuviais. Jie ne katalikai, o evangelikai liuteronai (religinis dėmuo tuo metu yra labai svarbus tapatybei apibrėžti) ir kitas dalykas, jie, skirtingai nei Rusijos lietuviai arba didlietuviai, gyveno ilgą laiką ne Rusijos imperijoje, o Vokietijoje. Ir štai jie patenka į lietuvių respublikos sudėtį tarpukariu ir jiems siūlo dvi, sakykime, skirtingos komunikacinės aplinkos (vokiškoji ir didlietuviškoji): jiems siūlo nebebūti prūsijos lietuviais, o būti tipiniais vokiečiais arba tipiniais lietuviais. Ir jie turi apsispręsti, kas jie tokie, nes kitokios alternatyvos toje nacionalizmo epochoje, jiems tarsi nebuvo galima apsispręsti.

Pasigirsta Radiohead – Lift.

VASILIJUS SAFRONOVAS: Atmintis visų pirma nėra dalykas, kurį būtų galima priskirti kolektyvui kažkokiam.

ADOMAS: Kalbėjo istorikas Vasilijus Sofronovas.

AURYTĖ ČEKUOLYTĖ: Tie kalbiniai įpročiai arba, na, jei dabar konkrečiai kalbame apie tą sovietinį palikimą, kas yra ryškiausia konkrečiai jaunimo kalba, yra išlikę keiksmoždziai.

ADOMAS: Kalbėjo sociolingvistė Aurytė Čekuolytė.

EGLĖ MAŽULYTĖ: Ką aš tyrinėju yra tai, ar mūsų karta kurie patys tiesiogiai nepatyrė sovietinių represijų, ką galėjo išgyventi mūsų tėvai arba seneliai, ar mes turime kažkokių psichologinių pasėkmių dėl to.

ADOMAS: Psichologė Eglė Mažulytė.

Laidą vedžiau aš, Adomas Zubė ir Elžbieta Radušytė. Elžbieta yra ir laidos vykdančioji prodiuserė, laidos scenarijaus autorė Salvija Stončiūtė, žurnalistė – Gabija Kavaliauskaitė. Laidą rengia teatras „Lino lėlės“. Visi epizodai, papildomi tekstai ir visa kita, ką galima rasti prie mūsų laidos, www.yraracijos.lt. Sekite mus facebook, instagram – visur, kur tik seksite, taip pat kviečiame tapti pirmuoju remėju Patreon platformoje, jei labai norit. O šiandien tiek. Iki.

Baigiasi Radiohead - Lift, suimaišo su radijo zyzimu, nutrūksta.

UŽDANGA